

Nasjonsbygging og fartøyvern Historisk bakgrunn, omfang og forvaltning

Alexander Ytteborg, 17. november 2025

Nasjonal identitet

Søk etter det «rotnorske» var et sentralt element i nasjonsdanningsprosessen på 1800-tallet

Norge 1814

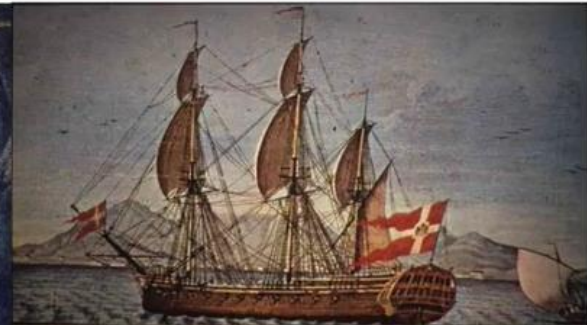
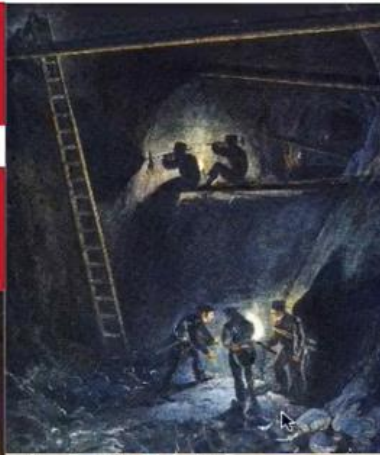
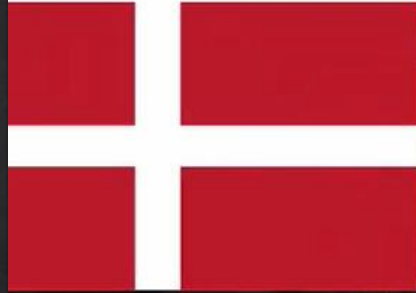
Kongehus
Adel
Embetsmenn
Byborgere
Allmuen på bygda

Norge 1814

Kongehus
Adel
Embetsmenn
Byborgere
Allmuen på bygda

Danmark-Norge

Norge 1814 - 1905

Kongehus
Adel
Embetsmenn
Byborgere
Allmuen på bygda

Norsk historie = allmuen på bygda

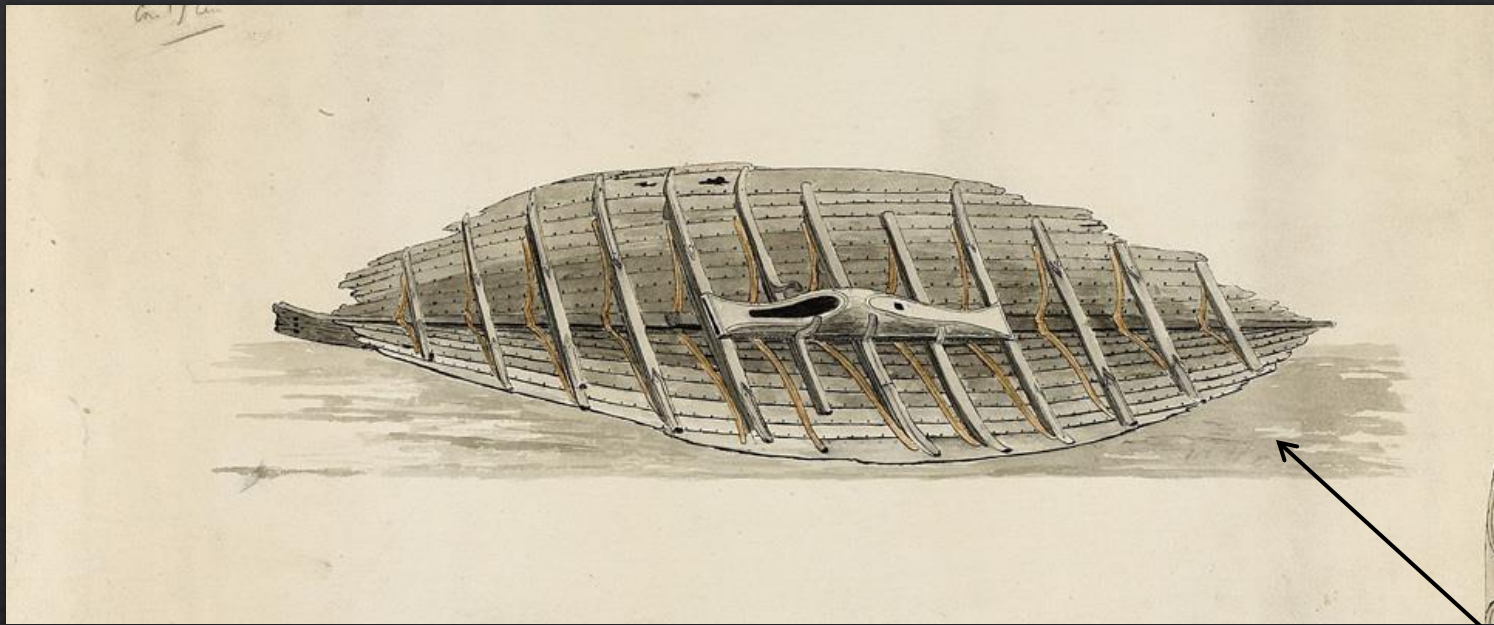
Norske regionar etter EU sin NUTS-standard
(Nomenclature of Territorial Units for Statistics)

Allmuen på bygda

Tradisjonsoverføring

Tuneskipet ca. år 910 funnet 1867

Fembøring fra Åfjord

Mellom 2000 og 3000 tradisjonsbåter i museens samlinger

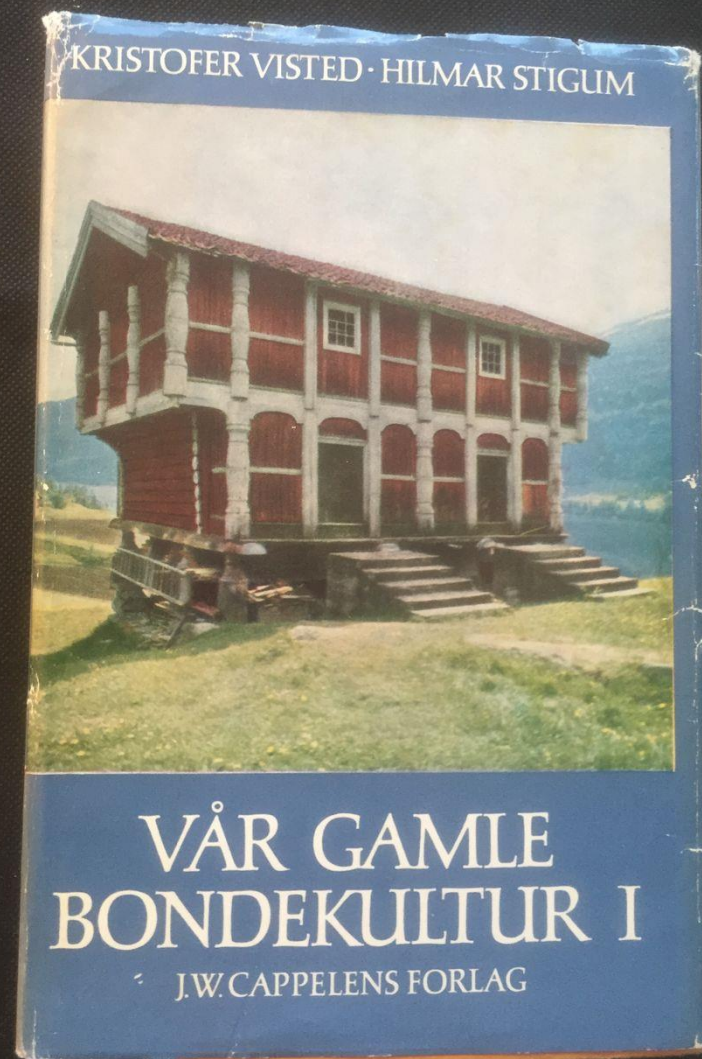
“Vårt folk har gjennom hele sin historie vært et bondefolk, og er det for en stor del den dag i dag.” (Visted & Stigum)

«Det besynderlige i et land som Norge, som er et sjøvelde, var at all vor forskning og videnskap var sat inn på den indre front. Folkeviser er reddet, eventyr og folkeminner, men hele kystens tradisjoner lot man ganske rolig dø»

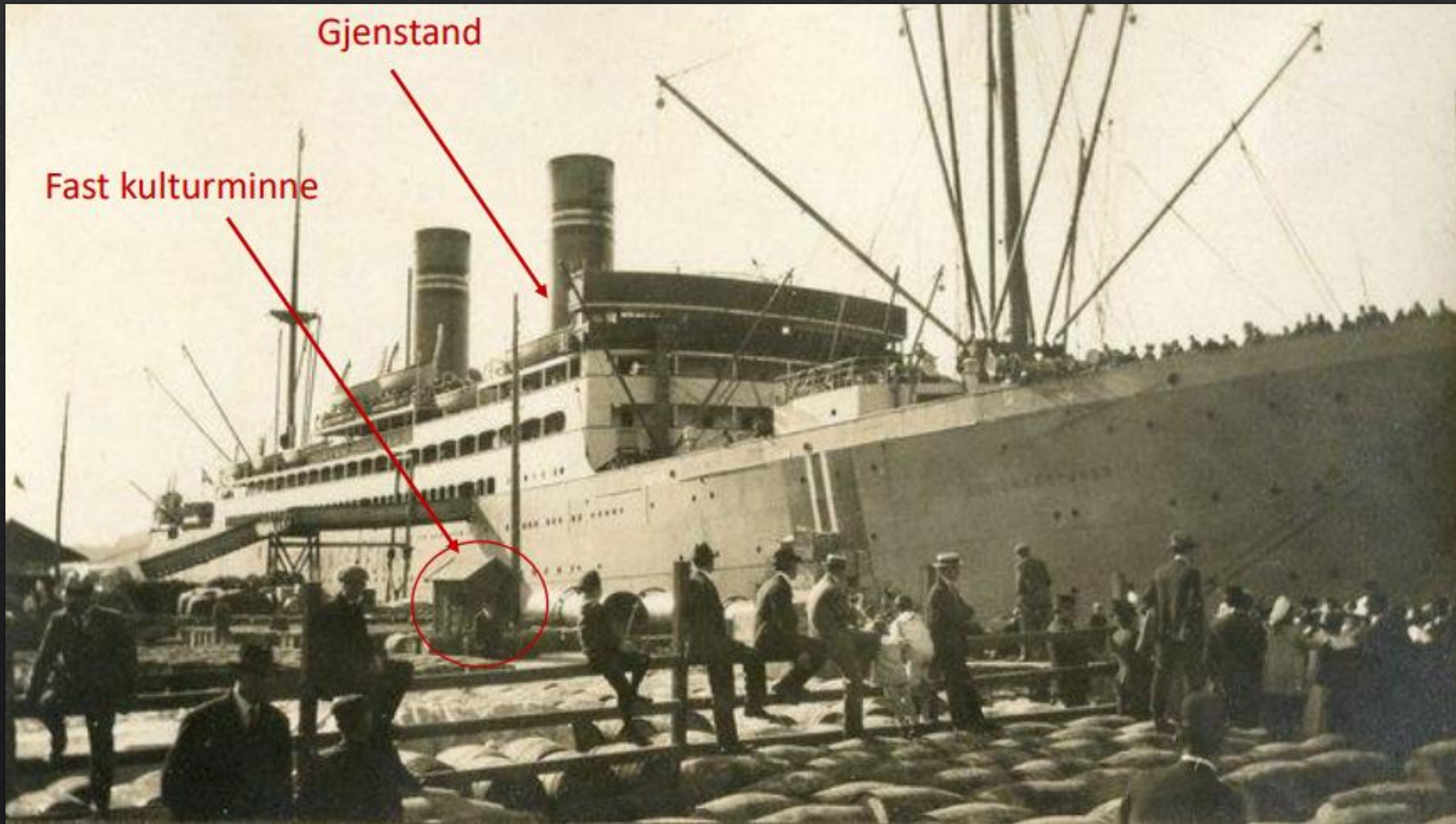
Jacob S. Worm-Müller, 1951.

«Kystkulturen har lenge vore lite påakta. Kulturhistorikarane søkte før i tida mest i innlandet der tradisjonane vart sterkare. Folk langs kysten møtte stadig nye kulturdrag som blanda seg med den heimlege tradisjonen. Denne blandinga var ikkje så lokkande for museumsfolk og forskarar»

Svein Molaug, 1979

Kulturminneforvaltingens juridiske redskap er et resultat av tidligere tenkemåter

Fartøyvern før 1960

Frivillige ad-hoc organisasjoner vil berge fartøy for museene

- Stålbarken «Lingard» (minneskute) - 1936
- Polarskuta «Fram» - 1936

1964: Norsk Veteranskibsklub

Første permanente frivillige organisasjon innen fartøyvernet i Norge

1970-talet: Fartøy ble politiske symbol med stor gjennomslagskraft

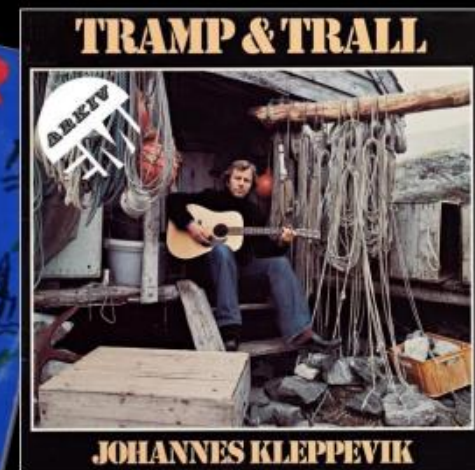
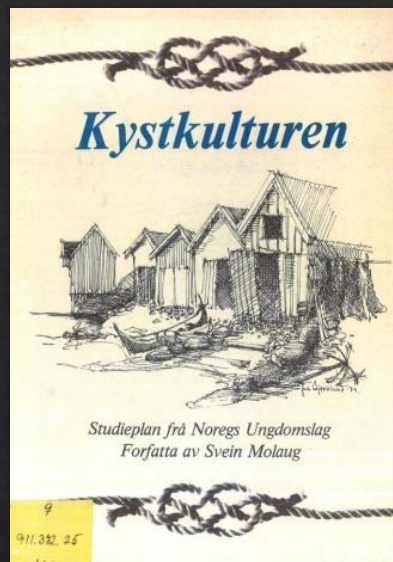

Foto: Jarle Bruvik /Aktuell

Foto via Riksarkivet

Fartøy som vernekategori i kulturminnevernet kommer «nedenfra»

- Begrepet “kystkultur” blir tatt i bruk av grasrotbevegelsen på 1970-tallet.
- Kulturforskerne vurderte begrepet «kystkultur» men forkastet det som ubrukelig i forskning og utdanning.
- «Kystkultur» defineres derfor utelukkende gjennom praksisen i de frivillige organisasjonene på 1970-tallet.
- Bevegelsens «program»:
Reforhandling av innholdet i Norges nasjonale identitet.

Kystkultur:

«En kultur som pipler og gror, med folk som er besjelet av interesse for Olas og Karis elendige liv på den karrige granitten langs en av de lengste, mest særegne og værharde kyststrekninger i Europa.

- Disse menneskene representerer sannsynligvis noen av de mest vitale innslag i kulturvernet i vårt land i dag».

(Johan Kloster 1997)

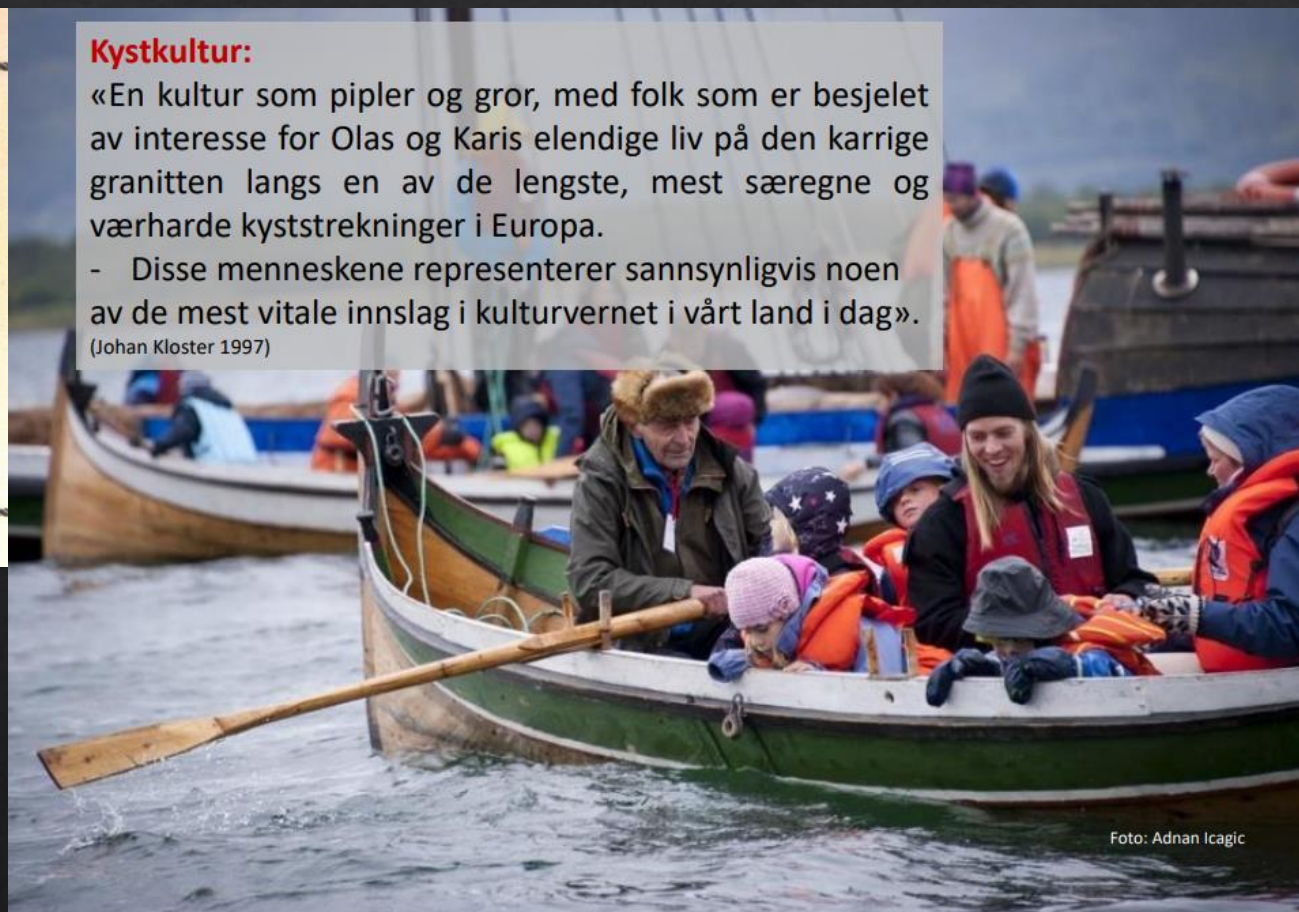

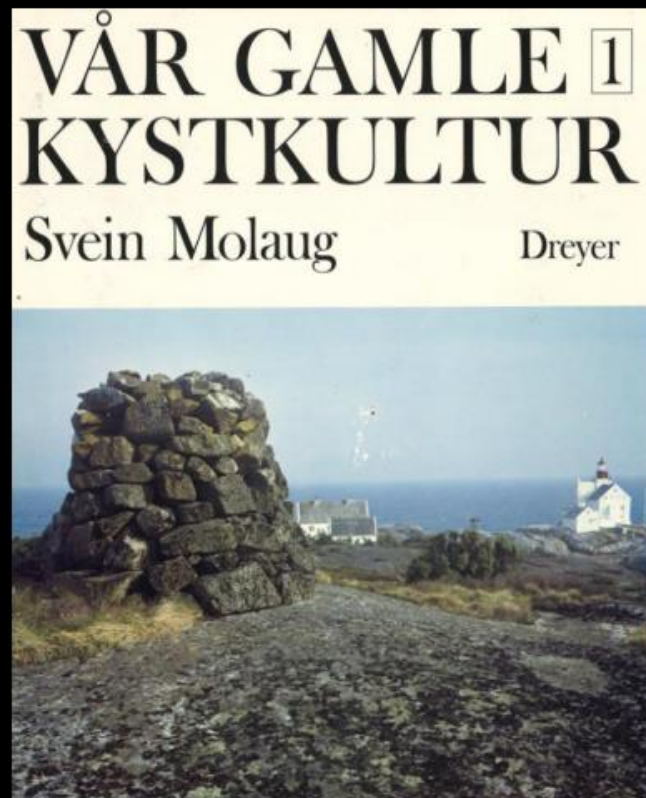
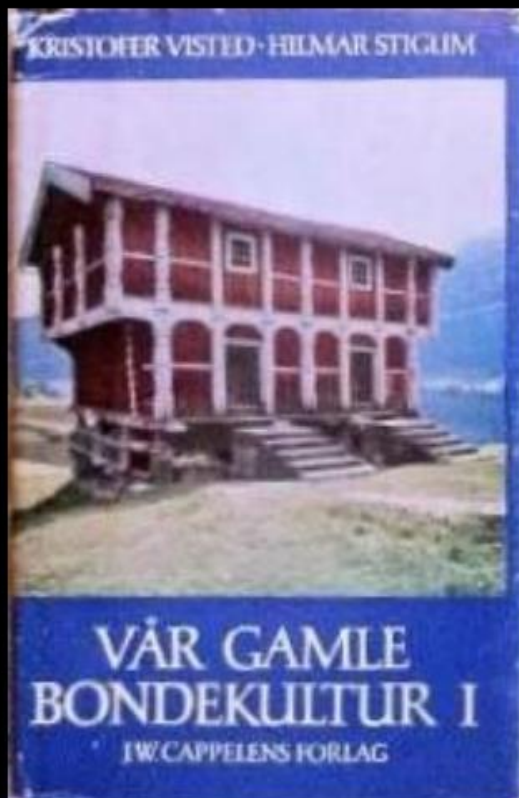
Foto: Adnan Içagic

«Dette skal ikke bli et museum men et levende skip»

Norsk identitet - fra innland til kyst

Vår gamle bondekultur og vår gamle kystkultur kan endelig vurderes som en helhet — Norges gamle kultur.

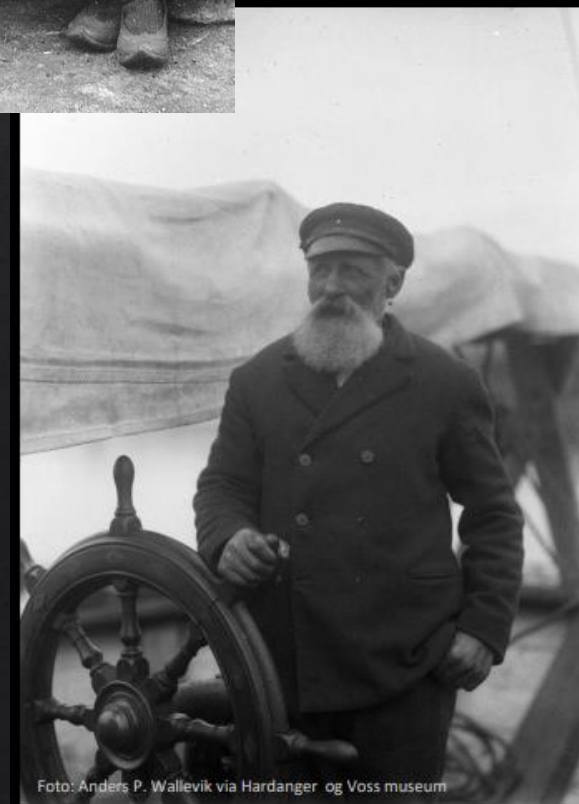

Foto: Anders P. Wallevik via Hardanger og Voss museum

Vernemåte

1956

2016

Bevaring gjennom bruk:

- Det antikvariske fartøyvernet handsamar fartøya som om dei er kontinuerlege prosessar, og ikkje berre materielle objekt.
- Desse prosessane må styrast, slik at dei heile tida reproducerer det same fartøyet – og ikkje gjennom tusen små velmeinte endringar med tida lagar eit heilt anna fartøy.

Det sentrale instrumentet for å styre desse prosessane er dokumentasjon av fartøyet som materielt objekt og dokumentasjon av dei prosessane det går gjennom (restaurering, reparasjon, vedlikehald).

Det frivillige fartøyvernet bringer vernefeltet inn i forvaltningen

Fartøyvernet som en del av kulturminnevernet i Norge på 1960–1970-tallet. Formålet var å forhindre at sjøfartsnasjonen Norge ikke skulle miste en sentral del av vår kulturarv.

- KYSTEN – forbund for bevaring og bruk av eldre fartøyer og kystmiljø ble stiftet 14. september 1979 og De frivillige kjempet frem Norsk Forening for Fartøyvern stiftet 16. juni 1985 som en landsomfattende organisasjon for verneverdige fartøyer.
- Statens engasjement i fartøyvernet startet med at skonnerten "Svanen" fikk midler fra Norsk kulturråd i 1967. I 1978 ble et eget sekretariat for fartøyvern etablert av Norsk kulturråd.
- Miljøverndepartementet fikk i 1983 egne øremerkede tilskuddsmidler til fartøyvern over statsbudsjettet.
- Fra 1986 ble det forvaltningsmessige ansvaret overført Miljøverndepartementet
- Riksantikvaren i 1989 fikk dette som ansvarsområde.
 - Tett oppfølging av alle fartøyer nasjonalt
 - Nordisk samarbeid med forvaltningskolleger innen vernefeltet i Sverige, Finland og Danmark
- 1.1.20 Fylkeskommunene får overført oppgaven fra RA
- Miljøverndepartementets målsetting med fartøyvernet har vært å ta vare på et utvalg fartøy som er representative for Norge som sjøfartsnasjon. Fartøyvernet: Større dekkede fartøy som er bevart på sjø, primært i operativ stand, og som er fredet

Fartøyvern i Norge

Fire pionérbåter med de første statlige tilskudd

- «Svanen»
- «Børøysund»
- «Skibladner»
- «Kysten»

Verneflåten teller i 2025 om lag:

- 320 vernede fartøy, derav
- 16 fredete fartøy.....og,
-2 av disse står UNESCO verdensarvliste

Frivilligheten i fartøyvernet:

Ca. 10-11 000 medlemmer nasjonalt

- Forvaltning av verneflåten Østafjells (Akershus, Buskerud, Østfold og Oslo) teller 62 vernede og fredete fartøy.

Nasjonale- og regionale fartøyvernssentre

Tre nasjonale fartøyvernssentre – etbl. 1996

- ◊ Nordnorsk fartøyvernssenter
- ◊ Hardanger Fartøyvernssenter
- ◊ Bredalsholmen dokk og fartøyvernssenter

Regionalt fartøyvernssenter i Viken – etbl. 2023

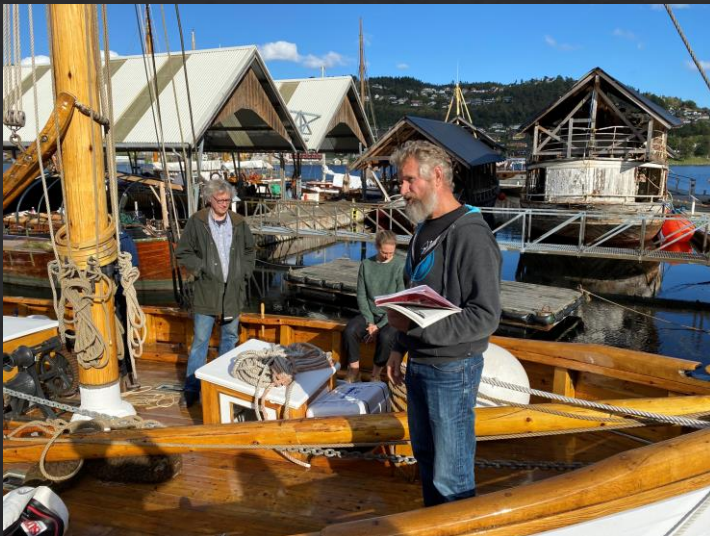
- ◊ Isegran Fartøyvern

Kommersielle aktører – kun tilskudd til egne dok.avd.

- ◊ Grunnlagsdokumentasjon for restaurering
- ◊ Rådgivingstjenester til fartøyeiere og forvaltning
- ◊ Nødhavnfunksjon

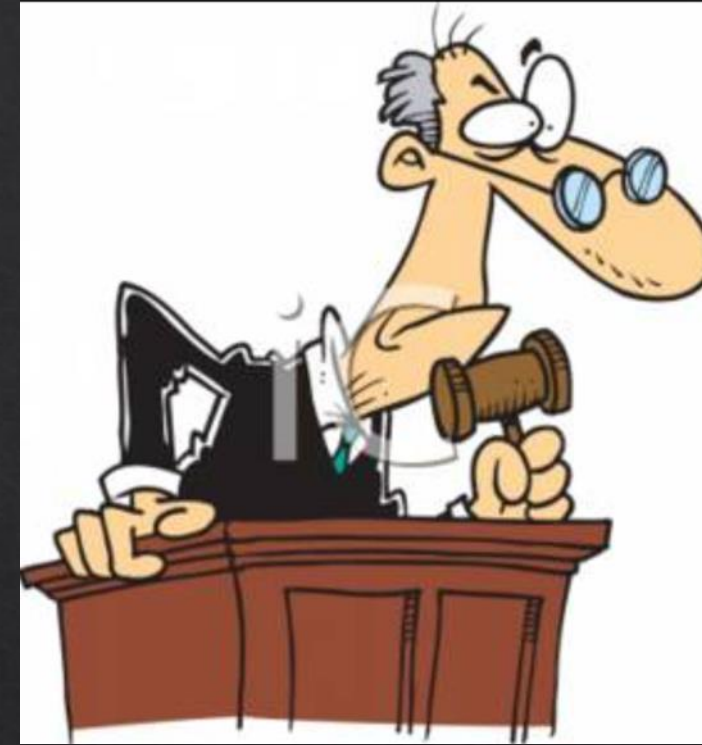
Tilskuddsportefølje:

- ◊ Nasjonale sentere – Riksantikvaren post 75
- ◊ Regionalt senter – Akershus/Buskerud/Østfold/Fr.stad kommune

Lovverk - økonomi

- ◊ Kulturminneloven
 - ◊ Hjemmel fredning av fartøy - §14a
 - ◊ Tilføyelse i lovverket i 2000
 - ◊ På sikt – harmonisere lovverket for alle bevegelige kulturminner
- ◊ Lovverket pålegger staten et meransvar for antikvariske istandsetting av fartøy som er fredet.
 - ◊ Tilskuddsordning over statsbudsjettet – post 74
 - ◊ 2025: Kr. 76,3 mill. nasjonalt
 - ◊ Drøye 1,6 milliard kroner fra første statlige overføring
 - ◊ 1, 414 milliarder post 74 (fartøy)
 - ◊ 225 mill. post 75 (fartøyvernseier)
 - ◊ Østfjells ca. 20 mill. i året til tilskudd og forvaltning
 - ◊ Tilsvarende i dugnadsinnsats fra det frivillige
 - ◊ Tilskuddsordning for vernede og fredet skip
- ◊ Forskrift for vernede og fredete skip – sertifiseringsregimet/Sdir
- ◊ Lov om utførsel av fartøy eldre enn 50 år - flytende

EPISENTERET FOR FARTØYVERNET ØSTAFJELLS- NESBYEN

Passasjertrafikken på Brommafjorden

D/S «Beia» fra 1897 seilte i rutefart på
Brommafjorden fra 1900-1901 (1900-1907)

M/S «Beia II», 1968 -1969 (1970)

Takk for meg!

